näha ainult vihmakulle, kelle tiibade siru-ulatus kuni 1 m. Uue linnuliigina ilmus Kaiu järve ümbrusse 20 aasta eest must kurg, kes seal praegugi pesitseb.

Järvedes elavad meie harilikud mageda vee kalad: havid, ahvenad, särjed, lutsud jne. Amme jõkke on viimasel ajal vähid ilmunud, kes seal kord täitsa puudusid. Saare järves on haruldaselt suuri vähke.

Maastikud. Maastikuliselt erineb kihelkonna läänepoolne peaasjalikult kultuurmaistute all olev voorteala suurel määral idapoolsest tasasest metsa-alast. Kui läänest kihelkonna piiridesse tulla ja mõne kõrgema seljaku peal peatuda, üllatab meid maapinna iseäraline reljeef: loodest kakku jooksevad 2—5 km:ni küündivad võrdlemisi ühesarnased, piklikud kõrgendikud, lamedate 3—8° nõlvadega. Nende vahelistes lohkudes läigivad suuremad ja vähemad järved, mis omandanud sama loode-kagu sihi. Ka jõed, suurim hulk teid ning asulaid omavad kõrgendikkudega ühist suunda. See kõikide joonte ühesihiline tõttamine on nii jõurikas, et tahtmatult tõmbab oma peale tähelepanu. Kirjud põllud katavad mitmevärviliste vaipadena seljakute nõlvu ja harju, kuna alla, kõrgendikkude jalale on koondunud inimeste asulad. Kõrgendikule järgneb soine madal maa, milles jookseb enamasti loode-kagu sihis kraav või ojake, sellele järgneb teine kõrgendik, siis jälle soine riba jne. (76. joon.)

Kihelkonna idaosa maastikulise ilme määrab peale lameda, vähevahelduva reljeefi peaasjalikult taimkate — suur, pea katkestumatult kulgev segamets. Maastikulist pilti rikastavad ainult Välgi küla oma kõrgel mäel asuva vene kirikuga ja Selguse mägedel eraldi seisev Selguse tõstandusküla. Mujal avaldub inimese mõju ainult siin-seal metsaveerul laialipillatud ja vähe silmapaistvate üksikõuedena, mis paiguti koonduvad väikesiks sumbküladeks.

4. Inimene.

Elamud ja asulad. Kõige sagedamini esinevaks taluelamuks on puust ühekordne maja, rehealusega ühise poolkelbalise või viiluga sindelkatuse all. Kihelkonna lääneosas on selletüübilisi maju umbes 50%, idaosas vähem. Umbes paarikümne aasta eest esinenud igal pool veel õlgkatus, nüüd on seda juba harvemini näha. Elamute ehitusmaterjalina on viimasel ajal hakanud tarvitusele tulema ka savi, eriti Ruskavere, Odivere, Välgi ja Kaitsemõisa külas. Vanu suitsutaresid oli hiljuti veel Kudina mõisa kandikohtadel ja paaril talul Alajõe ning Särgla külas. Kõrvalhooneiks on enamasti kivist ait, sindliga kaetud viilkatusega ja laudad — osalt puust, osalt kivist — samalaadilise ehitusviisiga.

Hoonete asetuses valitseb kesk- või tagaõue-süsteem. Elumaja on vastu tänavat, selle ühes otsas plank- või pistandtaraga piiratud viljapuu-aed, teisest otsast viib värav õue, mida ümbritsevad